

31.

Særtrykk
inter medicos

MENNESKEHEDENS HØIESTE FORNØDENHEDER: SANDHED OG FRIHED

Av Peter F. Hjort.

M. J. Monrad: Folkets Øiesteen. Fire akademiske taler. Tanum, Oslo 1961. 74 sider.

Denne lille boken inneholder fire taler som ble holdt for 100 år siden. De bærer bud fra en tid som trodde på idealisme og ikke var redd for å vise følelser. Med iver og alvor diskuterte man de evige problemer i livet, og uten frykt eller flauhet ga man uttrykk for sine innerste følelser og tanker. Det var bare noen få år før Ibsen talte om «Folk, fedreland, det lysende, det høye».

Idag taler vi ikke om slikt; vi taler om økonomisk vekst og fremgang, om levestandard og velferd, om fjernsyn og bil. Og allikevel føler vi kanskje et stikk av misunnelse; bærer vi ikke alle på en liten kjerne av idealisme og følelser under dette lag av «fremgang»? Derfor tror jeg at Monrads ord vil finne gjenklang også hos dagens studenter, slik som de gjorde for 100 år siden. Bak hans snirklede og uvant pompøse stil ligger tankene like klare og like varme som for 100 år siden.

Hvem var så denne *Marcus Jacob Monrad, 1816—1897*, filosof, kritiker og publicist? Han var av embedsmanns blod, og besto 24 år gammel sin teologiske eksamen med utmerkelse. Året etter ble han betegnet som

en «yngre mann, der har vakt større forventninger», og han ble sendt utenlands for å utdanne seg til filosof. Etter tre år i Berlin, Rom, Paris og London kom han hjem og begynte sine forelesninger som lektor i filosofi. Femogtredve år gammel ble han professor i filosofi, og han utviklet seg snart til en av de ledende akademikere ved vårt universitet.

Han var en umåtelig kunnskapsrik mann. Han var for eksempel eksaminator i alle de språk, både levende og døde, som var eksamensfag ved universitetet. Hans egentlige fag var jo teologi og filosofi, men han var også interessert i matematikk og musikk, han holdt «Tolv Forelesninger over det Skjønne» i Studentersamfunnet, han var en utrettelig litteratur- og musikk-kritiker, han arbeidet ivrig for folkeopplysningen, og han deltok selvfølgelig i dagens hissig politiske diskusjoner. Selv kalte han seg «studiosus perpetuus», og han følte seg oppriktig som student til sine dagers ende. Han ble en siags nisse i Studentersamfunnet, og 81 år gammel deltok han som taler i russelaget. Han var ofte kvass i polemikken, men han var et elskverdig og varmt menneske. Han kom lett i kontakt med

studentene, og ble av samtiden betegnet som «idealet av en lærer i verdensvisdom».

Da han sto på universitetets talerstol omkring 1860 var han en anerkjent filosof, en ættest personlighet, og en ansett taler. Han talte også med glede, fordi han trodde på sitt budskap til studentene — og til lærerne. Dette budskap er 100 år gammelt, men det har fremdeles sin gyldighet. Kanskje er det større behov for det idag en det var den gang han talte, for han var i pakt med sin tid og på mange måter en høvding ved universitetet.

Idag bruker vi ordet «akademisk» som et skjellsord; «dette er bare av akademisk interesse», er en frase som har vært gjentatt så ofte at vi ikke lenger tenker over hva den betyr. — I sin første tale peker Monrad på at universitets-ideen er sprunget ut av et dypt almen-menneskelig behov. Særlig her i landet er det lett å se at det er riktig. Universitetet kom før grunnloven, før den politiske selvstendighet, og lenge før man kjente begreper som fagforening, trygdekasse og sosial trygghet. Universitetet var ikke en gave fra staten til folket, nesten tvertimot. Det er rørende å lese om hvordan universitets-ideen ble kjempet frem, hvordan den fengget også hos den jevne mann, og hvordan den ble realisert ved store ofre i en hard og vanskelig tid. Enda finnes det innsamlings-protokoller fra den tid, og «disse Gaver vare ikke givne af den Riges Overflod; det var Enkens Skjerv». For Monrad var derfor ordet «akademiker» en ærestitel,

og han følte en dyp akademisk forpliktelse.

Hvordan kan akademisk forpliktelse forlikes med akademisk frihet? Monrad kastet seg med iver inn i denne diskusjon, og svaret var for ham enkelt: akademikeren er forpliktet til frihet. Bare på den måten kan han drive sine studier, sin forskning og sin undervisning på en slik måte at det blir til gagn for folket. Selvfølgelig er universitetet til for folkets skyld, og det hender ikke sjelden at universitetet får krav om nyttig arbeid som straks kan lede til praktisk fremgang. Men disse krav avviste Monrad med styrke: «Videnskapen . . . er allernyttigst, forsaavidt den er aldeles unyttig.» Det er bare «den frie, uinteresserede Forskning» og «den rene Interesse for Sandheten» som i det lange løp kan tjene folket.

For oss hverdagsmennesker virker hans poetiske og lidenskapelige forsvar for den akademiske frihet pompøst; noen vil sikkert kalle det svada. Idag aksepterer vi begrepet «anvendt forskning». Den har jo ført til eventyrlige resultater, også i medisinen. Det er nok å nevne kjemoterapeutika og antibiotika, som nesten alle er skapt av industriell forskning, i vinnings øyemed. Vi kan derfor ikke godta at all forskning skal være uinteressert i sin målsetting, selv om universitetet skal ha råd til å la en stor del av forskningen følge sine egne veier. Selv i denne frie sektor av forskningen er det vanskelig å være helt fri idag. Kampen for tilværelsen er hard i forskningens verden; den som vil frem, må produsere resultater: «publish or perish» er mottoet i denne

Professor Marcus Jacob Monrad, tegnet av Gustav Lærum i «Verdens Gang». Reproduert med Universitetsbibliotekets tillatelse. Trykt i nr. 3/1960 av Minervas Kvartalskrift som villigst har utlånt klisjeen.

verden. Derfor er det urealistisk å kreve at forskeren skal være uinteressert i resultatene, og dette er heller ikke poenget. Det avgjørende er at han kan underordne seg kravet om ubetinget sannferdighet. Dette er nøkelen både til den akademiske frihet og til den akademiske forpliktelse.

Dette har betydning langt ut over forskningen; det er dette som er selve den akademiske idé, og det er i denne ånd studenten skal oppdras ved universitetet. De tyske universiteter sviktet denne forpliktelse og protesterte ikke mot nazismen, til tross for at den så åpenbart krenket akademisk idé og tradisjon. Vårt universitet sviktet ikke under krigen, men det er vanskelig å vite om den akademiske forpliktelse alene hadde vært sterk nok hvis vi ikke hadde hatt den nasjonale i tillegg.

Det er ikke ofte den akademiske forpliktelse stilles på slike prøver. Men i den enkeltes liv er det en sammenhengende rekke av små prøver: har jeg gjort dette forsøket ordentlig, har jeg undersøkt denne pasienten grundig nok, er mitt standpunkt i denne sak hederlig og oppriktig — eller bunner det i usaklige forhold? Kan universitetet trene sine studenter i denne ånd, da blir de ekte akademikere, ikke et «elendig, i alle Dele afhængigt Creatur af det umiddelbare».

Vårt århundrede domineres av naturvitenskapen og teknikken. Monrad ante denne utvikling, og talte hårde ord om «realdannelsen». Med hans klassiske og teologiske bakgrunn var det naturlig å se ned på de udannede realister, og han var imot at det skulle opprettes et eget matematisk-naturvitenskapelig fakultet. Her kan vi ikke følge ham idag; klassisk dannelsen i tillegg til medisin eller natur-

vitenskap er en ønskedrøm som bare kan oppfylles av noen ganske få.

Monrad var en forkjemper for frie studier. Han mente at kunnskapsmengden er endeløs: «Man føier steds Fag til Fag, hober Stof paa Stof, man overvældes og trættes ved at vilde lære alle Ting». Han mente derfor at man heller skulle lære studentene å tenke selv, lære dem kritisk analyse og vurdering, og så fikk det ikke være så nøye med detaljene. Han talte med forakt om den «spesialisme» som holdt på å bre seg i tiden. En medisiniker leser dette med vemod idag. De store spesialiteter i medisinen er for lengst falt fra hverandre i mange små, og selv de små er blitt for store. I slutten av det forrige århundre kjempet *Laache* mot opprettelsen av egen øre-nese-hals avdeling; slagordet var «Medicina interna una et indivisibilis». Alt dette har vært forgyvet: spesialiseringen har gått sin gang tross alle protester, og den må fortsette hvis medisinen skal utvikle seg videre.

Det er lett å se farene ved spesialismen, og det blir stadig viktigere å arbeide for at alle leger har en felles rot i en sunn medisinsk filosofi. For Monrad var det de klassiske studier som var midlet mot spesialismen. For oss er det naturligere å satse på en solid naturvitenskapelig grunnskoleing parret med en etisk oppdragelse gjennom de akademiske studier.

Ved siden av spesialismen var «popularismen» den største fare i Monrads øyne. Han, som selv var formann i Selskabet for Folkeoplysningens Fremme, talte advarende om farene ved populær opplysning, «. . . den (som) væsentligen hviler paa et overleveret Forestillingsforraad og paa løsevne Erfaringer fra den sidste Tid — igrunnen paa et System af Fordomme». Det var ikke folkeopplys-

ningen han advarte mot; faren var at akademikeren skulle nøye seg med populær opplysning istedenfor ekte akademiske studier. Poenget med de akademiske studier var nettopp å trenge frem til kilden og selv vurdere den. «Thi ufri er strax enhver Erkjendelse som ikke kjender sin egen Oprindelse».

En medisiner kan ikke lese disse tanker uten å bli urolig, for vår kliniske medisin svarer temmelig langt til det «System af Fordomme» som Monrad advarer mot. Den hviler nettopp på overleverte forestillinger og løsrevne erfaringer fra den siste tid, og de færreste har tid og evne til å grave seg ned til de enkelte forestillingers opprinnelse. Den kliniske medisin tror seg å bygge på naturvitenskapens sikre grunn, men i virkeligheten bygger den i stor utstrekning på empiri. Erfaringene tolkes forskjellig, og derfor er det ikke forbausende at den kliniske medisin er så full av stridende sekter. Med overbevisningens styrke taler noen for medikamentell behandling av thyreotoxikose og andre for kirurgisk. Det føres korstog mot fettstoffer i kosten, man strides om betydningen av saltet. Cortison er på enkelte avdelinger det viktigste medikament, på andre heter det: «The golden age of steroids has come — and gone». Antikoagulasjonsbehandlingen omtales av noen som et av de største fremskritt i medisinen, av andre som århundrets største medisinske bløff.

Forsøker man å analysere disse kliniske stridsspørsmål, må man som regel erkjenne at de bunner i utilstrekkelig kunnskap. Sannhetsverdien i den kliniske medisin spenner over hele skalaen: fra det absolutt gale, over det halvt riktige, og til det helt korrekte. Ikke sjelden er klinikerens kritiske sans lokalisert bare til en en-

kelt sektor av medisinen, hvor den til gjengjeld er overdrevent skarp. Man kunne fristes til å påstå at fordommenes sum er konstant; de er bare forskjellig lokalisert hos den enkelte. Det er langt frem før den kliniske medisin er gjennomarbeidet med naturvitenskapelig metode. I mellomtiden trenger man hele det system av empiriske halv-sannheter som den bygger på. Uten det kan man nemlig ikke *praktisere* medisin. Poenget er derfor ikke å utrydde dagens kliniske kunnskaper; poenget er å vite hva de er verdt, slik at de brukes med forstand og omtanke i det enkelte tilfelle. Klinikeren må vite når han vet, når han tror, og når han føler. Bare på den måten kan han unngå «Forsteneringer af enkelte Lærdomme», og være åpen for nye erfaringer og villig til å skifte standpunkt. Målet skal ikke være å bevise at man har rett, men å søke sannheten.

Det er ikke lett for studenten å lære klinisk medisin. På den ene side kan han nøye seg med å pugge akkurat de detaljer som kreves av ham til eksamen. Men da er han falt som offer for popularismen, og det medisinske studium er blitt til et slags kjempemessig «Det Beste». På den annen side kan han gå Monrads vei: lære seg til å finne frem til grunnlaget for en påstand, slik at han selv kan ta standpunkt. Selvfølgelig er det umulig for studenten å analysere alle påstander, de aller fleste er han nødt til å godta. Allikevel vil en slik trening til kritisk analyse være en stor vinning: det er viktig å huske, men det er enda viktigere å tenke.

Som overskrift på disse refleksjoner har jeg valgt de to ordene sannhet og frihet, fordi de danner grunnlaget for hele Monrads akademiske forkynnelse. Han varierer sitt tema,

men han kommer alltid tilbake til det samme: sannheten kan bare utforskes i frihet, og frihetens forpliktelse er sannferdigheten. Meget har forandret seg på disse 100 år, men Monrads akademiske testamente fortjener å bli lest av både studenter og lærere. Han hadde selv en levende tro på sin forkynnelse og på de unge. Derfor talte han gjerne til dem, selv om hans taler vel så meget var rettet til de eldre.

Han oppfattet seg selv som student og mente at det ikke burde være noe skarpt skille mellom studenter og professorer. Derfor er slutten i hans første tale rettet til oss alle. «De ere endnu unge, de have ikke endnu lært at beregne eller slaae af i de

ideale Fordringer; de ledes endnu af en, om end ofte uklar, dog varm og uegennyttig Kjærlighed til Livets høiere Formaal. Maatte vi i dem see et Billede paa Universitetets hele Fremtid! Maatte vi ved denne ungdommelige Begeistring, der straae fra disse Ansigter, mindes om, at Universitetet selv har den Opgave at repræsentere Samfundets evige Ungdom, at det derfor, medens det fornemmelig har sin Udgang fra og ideelig vender tilbage til Menneskehedens classiske Ungdom, aldri maa lade sig neddrage fra Idealets Høide og fortabe sig i Døgnets Sorger og Travlhed for Brødet og de øvrige timelige Fornødenheder.»